

83. Antoine Berman'ın Çeviri Eleştirisini Yöntemi ve Biçim Bozucu Eğilimler Analitiği Uygulaması¹

Pınar YÜNCÜ KURT²

Lale ÖZCAN³

APA: Yüncü Kurt, P. & Özcan, L. (2024). Antoine Berman'ın Çeviri Eleştirisini Yöntemi ve Biçim Bozucu Eğilimler Analitiği Uygulaması. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (Ö14), 1471-1498. DOI: 10.29000/rumelide.1456183.

Öz

Çeviri ediminin ve etkinliğinin öz kapasitesini ortaya koyabilecek bir yöntem geliştirmeyi amaçlamış olan Fransız çeviribilimci Antoine Berman'ın çeviri eleştirisini yöntemi çeviri ürünü tüm boyutlarıyla kavramaya ve incelemeye çalışan oldukça kapsamlı bir çeviri eleştirisini yöntemidir. Bu çok boyutlu ve katmanlı eleştiri yönteminin bütünüyle uygulaması bir makale sınırlarını hayli aşacağından bu çalışmada ilgili yöntemin adımlarından birini oluşturan biçim bozucu eğilimler analitiği uygulamasına odaklanılacaktır. Berman çeviribilimin en önemli görevlerinden birinin hemen her çeviride mevcut olabilecek biçim bozucu eğilimlerin incelenmesi olduğunu belirtmektedir. Berman'a göre her çevirmen farkında olsun ya da olmasın biçim bozucu eğilimlerden etkilenmektedir. Çeviribilimcinin görüşüne göre çevirmen etki altında kalabileceği biçim bozucu eğilimleri kontrol edebilirse hem özgün metne hem metnin yazarına hem de çeviri okuruna saygılı bir tavır sergilemiş olur. Bu amaçla Zülfü Livaneli'nin *Serenad* isimli romanının çevirmen Brendan Freely tarafından gerçekleştirilen *Serenade for Nadia* isimli çevirisi Berman'ın biçim bozucu eğilimler analitiği temel alınarak incelenmektedir. Bu inceleme sonucunda çevirmenin hangi biçim bozucu eğilim ya da eğilimlerden etkilenmiş olduğunun, bu etkinin çeviri esere nasıl bir yansıması olduğunun ve bunun sonucunda okura ve yazara karşı nasıl bir duruş sergilendiğinin bulgulanması amaçlanmaktadır. Sonuç olarak biçim bozucu eğilimler analitiğinin çeviri esere uygulanmasının çevirmen seçim ve kararlarını belirlemek ve nedenlerini açıklamak konusunda aydınlatıcı veriler sağlayacağı düşünölmektedir.

¹ **Beyan (Tez/ Bildiri):** Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belir-tildiği beyan olunur.

Çıkar Çatışması: Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.

Finansman: Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.

Telif Hakkı & Lisans: Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmaları CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.

Kaynak: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

Benzerlik Raporu: Alındı – Turnitin, Oran: %3

Etik Őikayeti: editor@rumelide.com

Makale Türü: Araştırma makalesi, **Makale Kayıt Tarihi:** 07.02.2024-**Kabul Tarihi:** 20.03.2024-**Yayın Tarihi:** 21.03.2024; **DOI:** 10.29000/rumelide.1456183

Hakem Değerlendirmesi: İki Dış Hakem / Çift Taraflı Kõrleme

² Öğr. Gör., Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi, Yabancı Diller Yüksekokulu (Tekirdağ, Türkiye) / Lect., Tekirdağ Namık Kemal University, School of Foreign Languages, (Tekirdağ, Türkiye), pyuncu@nku.edu.tr, **ORCID ID:** 0000-0003-4711-354X, **ROR ID:** https://ror.org/01aomk874, **ISNI:** 0000 0004 0369 8053, **Crossreff Funder ID:** 501100019863

³ Doç. Dr., Yıldız Teknik Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakóltesi, Batı Dilleri ve Edebiyatı Bölümü (İstanbul, Türkiye) / Assoc. Prof. Dr., Yıldız Technical University, Faculty of Arts and Sciences, Department of Western Languages and Literature (İstanbul, Turkey), arslanl@yildiz.edu.tr, **ORCID ID:** 0000-0002-7565-4565, **ROR ID:** https://ror.org/0547yzj13, **ISNI:** 0000 0001 2337 3561, **Crossreff Funder ID:** 501100006560

Anahtar Kelimeler: Antoine Berman, çeviri analitiği, biçim bozucu eğilimler, Serenad, Serenade for Nadia

Antoine Berman's Translation Criticism Method and Application of Analytic of Deforming Tendencies⁴

Abstract

Antoine Berman's translation criticism method is a very comprehensive translation criticism method that tries to comprehend and analyze the translated product in all its dimensions and consists of various stages of analysis. Since the full application of this multidimensional method of criticism would exceed the limits of an article, this study attempts to apply the analysis of deforming tendencies, which constitutes one of the steps of this method. Berman states that one of the most important tasks of translation studies is to analyze the deforming tendencies that are present in almost every translation. According to Berman, every translator is affected by deforming tendencies whether they realize it or not. If the translators can control the deforming tendencies that they may be influenced by, they will be respectful to both the original text and the author, and the reader of the translation. For this purpose, the translation of Zülfü Livaneli's novel *Serenad, Serenade for Nadia* by translator Brendan Freely, is analyzed based on Berman's deforming tendencies. As a result of this analysis, it is aimed to find out which deforming tendencies the translator is influenced by, how this influence is reflected in the translated work and what kind of a stance he takes towards the reader and the author as a result. Consequently, it is thought that the application of the analytic of deforming tendencies to the translated work will provide enlightening data to determine the translator's choices and decisions and to explain their reasons.

Keywords: Antoine Berman, analytic of translation, deforming tendencies, Serenad, Serenade for Nadia

1. Giriş

İnsanlık tarihi boyunca çevirmenlere verilen değer ve önem farklılaşmış, çevirmenler genellikle zorluklarla dolu bir yolculukta ilerlemeye devam etmek zorunda kalmışlardır. Ancak, 1990'ların başlarında kültür kavramının daha derinlemesine incelenmesiyle birlikte ortaya çıkan çalışmalar, çevirmenin toplumsal etkisinin önemini ortaya koymuştur. Bu dönemde çevirmen, sadece çeviri yapan basit bir aracı ya da aktarıcı olarak değil, aynı zamanda çeviriyi oluşturan ve kabul eden bir özne olarak öne çıkmıştır ve bu durum, çevirmen çalışmalarının önünü açmıştır.

⁴ **Statement (Thesis / Paper):** It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation process of this study and all the studies utilised are indicated in the bibliography.

Conflict of Interest: No conflict of interest is declared.

Funding: No external funding was used to support this research.

Copyright & Licence: The authors own the copyright of their work published in the journal and their work is published under the CC BY-NC 4.0 licence.

Source: It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation of this study and all the studies used are stated in the bibliography.

Similarity Report: Received – Turnitin, Rate: 3

Ethics Complaint: editor@rumelide.com

Article Type: Research article, Article Registration Date: 07.02.2024-Acceptance Date: 20. 03.2024-Publication Date: 21. 03.2024; DOI: 10.29000/rumelide.1456183

Peer Review: Two External Referees / Double Blind

Çeviribilimin bir bilim dalı olarak ortaya çıkışının müjdelendiği James S. Holmes'un (1972) "Çeviribilimin Adı ve Doğası" adlı bildirisinde çeviriye dair sorunların artık mevcut paradigma ve modellerle çözülemediği yani dilbilim ve edebiyat yaklaşımlarının artık yetersiz kaldığı, bu durumun bir paradigma değişikliğine, yeni bir bilim dalının doğuşuna yol açtığı ifade edilmiş ve çeviri çalışmalarının bağımsız bir bilim dalı altında birleşmesi gerektiği vurgulanmıştır. Çeviribilimin ayrı bir bilim dalı olarak tanınmasıyla çevirmen görünürlüğünü tartışmaları da gündeme gelmiştir. Theo Hermans (1996) çeviri anlatıda her zaman yazarın sesi haricinde bulunan ikinci bir sestem bahseder ve bu sesi "çevirmen'in sesi" olarak nitelendirmektedir. Emer O'Sullivan, Hermans'ın (1996) çevirmenin en çok yan metin öğelerinin (önsöz, dipnot vb) yazarı olarak görünür olduğu ifadesine ekleme yaparak, çevirmenin sesini anlatıcının sesi aracılığıyla duyurabileceği ve bu şekilde de görünür olabileceğini eklemiştir. Lawrence Venuti'ye gönderme yaparak çevirmenin akıcı, standart ve yabancılaştırıcı çeviri stratejileri kullanılmamış çevirilerde kendini çeviri metinde konumlandırmasıyla da görünür olabileceğini belirtmektedir (Sullivan,2003). Venuti'nin çevirmen görünürlüğü konusundaki tüm mücadelesi Anglo-Amerikan kültürde yapılan çevirilerin çevrilmiş bir metin olduğunu saklayan bir yaklaşımla yapılmış olmasıdır ve Venuti bu saydamlık yanlısamasını yaratan akıcı çeviri stratejilerine başvurulmasına karşıdır (1995). Berman da benzer bir tavırla Batı ekininde örneklerini sık sık gördüğümüz, çeviri eseri varış kültürüne mal eden çevirinin "çeviri kokmaması" anlayışıyla yapılan çeviri etkinliğini çeviriye boğan bir anlayış olarak değerlendirir (Özcan, 2003). Venuti ve Berman ulusçuluğu herhangi bir çeviri türünde ya da çeviri teorisinde istenmeyen bir element olarak değerlendirir (Koskinen, 2000, s. 49). Berman'a göre ulusçuluğun çeviride kendine hâkim bir yer edinmesi olan etnikmerkezci çeviri "her şeyi kendi ekinine taşıyan, kendi kurallarına ve değerlerine uyduran ve bunun dışındaki her şeyi-Yabancı- yani olumsuz kabul eden ve "yabancı olanı" kendi ekinini zenginleştirmek için kendi ekinine ilhak etmeyi ve uyarlamayı hak gören anlayıştır" (Berman'dan aktaran Özcan, 2003, s. 158).

Bu çerçevede değinilmesi gereken bir diğer husus ise çevirmen görünürlüğü ve güven arasında da önemli bir bağıntı bulunduğudur (Koskinen, 2000). Okur elde etmek istediği bilgiye kendi yeterlilikleriyle ulaşamayacağı için çeviriye gereksinim duyar ve dolayısıyla çevirmene güvenmek durumundadır. Yani okur bütünüyle çevirmenin eline kalmıştır (Bassnett (çev. Salman) 1997, s. 82). Bu bağlamda çevirmenin görünür olmasına ihtiyaç duyulmaktadır. Çevirmenin, kendi görünürlüğüne katkıda bulunan stratejilere başvurmasıyla okur çeviri süreci ve alınan kararlar hakkında kısmen dahi olsa bir çıkarımda bulunabilir bu da onun çevirmene karşı duyacağı güven hissini kuvvetlendirir. Berman'ın da üzerinde özenle durduğu konulardan bir tanesi çeviri ahlakıdır. Berman'ın çeviri eleştirisinin önemli bir basamağı olan eserlerin "ahlaksal ölçüt" kapsamında incelenmesindeki etik ölçüt özgün esere gösterilen saygıyla alakalıdır. Berman bu hususa ilişkin fikrini řu şekilde ifade etmektedir: "Çeviri aslına saygı gösteriyorsa, ashyla diyaloga girebilir, hatta girmelidir, onunla yüzleşmeli ve ona karşı durmalıdır" (Berman, 2009, s.75). Berman'ın saygıdan kastı özgün metne boyun eğen bir saygı değil, çeviri metnin özgün metnin yanında durabilen ve ona "karşı koyabilen" bir saygı göstermesi gerektiğidir.

Ancak bu durumda çevirinin doğru olmaması ya da okurun kandırılması çeviri ahlakını tehlikeye düşüren bir durumdur (Berman, 2009, s.75). Berman çevirmenlik mesleğinin çeviri tercihlerinde özgür hareket edebilen bir özne gerektirdiğini belirtir ancak buradaki özgürlük sadakatle ilintilidir ve çevirmenler risklerin farkında olarak özgürlük ve sadakat ikiliğinin sınırlarını dikkatlice belirlemelidirler (Berman, 2009, s.34, dipnot 20). Berman'ın asıl vurgulamak istediği çeviride özgürlük güzellemesinin çeviride sahte bir sadakat algısı yaratabileceğidir. Zira özgün metni birebir karşılamakta türlü nedenlerle yetersiz kalan bir çevirmen "özgürlük" bahanesi ardında yaratıcı olmak, okurun taleplerini karşılamak veya benzeri nedenlerle özgün metne olması gerektiğinden fazla müdahale

edebilir. Aynı çevirmen metin üzerinde yapmış olduğu manipülasyonları okurla paylaşmama kararını verdiğindeyse hem okuruna hem özgün metne hem de yazarına saygısız bir tutum sergilemiş olur. Berman bu durumda özgürlüğün manipülasyona dönüştüğünü belirterek çevirmenleri dikkatli olmaları konusunda uyarır (Berman, 2009, s.34). Berman'a göre çevirmenin metin üzerindeki müdahaleleri, özgün metinden sapmaları konusunda okurunu bilgilendirmesi gerekmektedir.

“..çevirinin yazımsal ve ahlaksal zorunluluğu Berman açısından, çeviri yapıtın, varış dilini “varsıllaştırma”, varış ekinini “başka ekinlere açma”, varış ekinini başka “uzamlara açma” zorunluluğu olmasıdır. Berman'a göre “gerçek anlamıyla özgün yapıyla örtüşen bir yapıt ortaya çıkarmak, her zaman çevirinin en önemli ve en yüce amacı olmuştur.”(Özcan, 2003, s. 173).

Berman her çeviride çevirmenlerin farkında olarak ya da olmayarak bazı biçim bozucu eğilimlerin etkisi altında kaldıklarını belirtir. Çeviri ahlakı olan bir çevirmen özgün yapıtın hem ruhuna hem de sözüne sadık kalacak ve kendi biçim bozucu eğilimlerinin farkına varabilecektir. Çeviri edimi esnasında her çeviride kaçınılmaz olarak kayıplar yaşanmaktadır; bu çevirinin doğasında vardır. Bu nedenle çeviri ahlakı çerçevesinde bir çevirmen metinde yaptığı çıkarma, ekleme, atlama vb. gibi değişikliklerden okurunu haberdar etmelidir (Özcan, 2003). Bu bağlamda hem mesleğine hem okuruna saygısı olan bir çevirmen profili çizecek hem de okurun güvenini kazanabilecektir.

Türkiye’de Antoine Berman’ın çeviri eleştirisi modelinin bir basamağı olan biçim bozucu eğilimler analitiğinin çalışıldığı makale ve tezler (Bakkal, 2020; Dindar, 2021; Evirgen, 2016; Karabulut & Erguvan, 2020; Mızrak, 2018 vb) bulunmaktadır. Ancak çevirmeni odak noktasına alan ve çevirmen kararlarına yönelik yapılan çalışmaların sayısının az olduğu ve artması gerektiği düşüncesindeyiz. Bu bağlamda çalışmamızın amacı Zülfü Livaneli’nin *Serenad* isimli romanının *Serenade for Nadia* başlıklı İngilizce çevirisinin Berman’ın biçim bozucu eğilimler analitiği aracılığıyla incelenmesidir. Bu incelemenin bulgularından yola çıkarak çevirmenin bu eser özelinde okura ve özgüne metne karşı duruşu nitelenmeye çalışılacaktır. Bu verilerin bize çevirmenin seçim ve kararlarının nedenlerini açıklamada faydalı olacağı düşünülmektedir.

2. Çalışmanın Bütüncesi

Bir aşk hikayesi olarak da nitelendirilebilecek tarihi bir roman olan *Serenad* Zülfü Livaneli’nin en sevilen ve en çok okunan eserlerinden birisidir. *Serenad* ilk olarak 2011 yılında raflarda yerini almıştır. 2021 yılında bir milyonuncu baskısına ulaşan roman ayrıca birçok dile çevrilerek 30’dan fazla ülkede okurla buluşmuş ve çok dikkat çekmiş bir eserdir. Eserin arka planında kullandığı az bilinen tarihi gerçeklikler, sürükleyici olay örgüsü ve roman bittikten sonra da okuru etkisinde bırakan gerçekçi karakterleri hem Türk hem yabancı okurların taktirini kazanmıştır. Romanın arka planında kullandığı tarihi olaylar Yahudi soykırımı ve Struma faciası, Nazi Almanya’sından kaçarak Türkiye’ye sığınan Yahudi akademisyenler, Mavi alay olayı ve Ermeni tehciridir. Eserin İngilizcesi 2020 yılında Other Press yayıncılık aracılığıyla çevirmen Brendan Freely tarafından çevrilerek Amerikalı okurla buluşmuş ve çok ilgi görmüştür. Eserin İngilizcesinin Amerika’da basıldığı haberine hem Türk basınında hem de⁵ Amerikan basınında yer verilmiştir⁶: “Serenade For Nadia’ is a beautifully wrought tale of political

⁵ <https://www.salom.com.tr/haber/114116/zulfu-livanelinin-serenad-romani-Ingilizceye-cevrildi->
<https://www.sozcu.com.tr/hayatim/kultur-sanat-haberleri/livanelinin-serenadi-abdde-heyecanla-karsilandi/>
<https://www.kulturservisi.com/p/zulfu-livanelinin-serenadi-amerikali-okurlariyla-bulusacak/>

⁶ <https://forward.com/culture/440801/when-turkey-sent-holocaust-refugees-to-their-deaths-and-let-nationalism/>
<https://wordswithoutborders.org/read/article/2020-03/bringing-history-back-to-life-jim-ottaway-jr-interviews-best-selling-turki/>
<https://www.worldliteraturetoday.org/2020/summer/serenade-nadia-zulfu-livaneli>
<https://www.kirkusreviews.com/book-reviews/zulfu-livaneli/serenade-for-nadia/>

crimes past and present” (Rollman, 2020). *Serenade for Nadia* Amerika’da çok ilgi gören, takip edilen ve okunulan günlük gazetelerden biri olan Boston Globe’un okurları tarafından “Yılın En Sevilen Kitabı” seçilmiştir. Ayrıca popüler kültür eleştirileri yapan e-dergi Pop Matters da *Serenade For Nadia* “Yılın En İyi Kitabı” seçilmiş ve kitaptan övgüyle söz edilmiştir ⁷.

Brendan Freely, New Jersey doğumlu ancak çocukluğunu ve ilk gençlik yıllarını İstanbul’da geçirmiş bir çevirmendir. Brendan Freely Türkiye Cumhuriyeti Kültür ve Turizm Bakanlığınca yürütülen TEDA (Kültür ve Turizm Bakanlığı Türk Kültür, Sanat ve Edebiyat Eserlerinin Dışa Açılımını Destekleme Projesi) kapsamında ilk çeviri yapan çevirmenlerdendir (<https://teda.ktb.gov.tr/>). 2005 yılında başlatılan bu proje kapsamında İngilizceye çevrilen ilk 10 roman içerisinde bulunan Perihan Magden’in *İki Genç Kız* (2005) adlı romanı ve Elif Şafak’ın *Mahrem* (2006) adlı romanının çevirisi Brendan Freely’e aittir. Brendan Freely, ayrıca 2021 yılında Zülfü Livaneli’nin *Huzursuzluk* romanını ve 2023 yılında ise *Balıkçı ve Oğlu* adlı romanını İngilizceye çevirmiştir. Brendan Freely ayrıca Elif Şafak, Ahmet Altan gibi Türk yazarların da eserlerini çevirmiştir.

Serenad romanında olaylar ana karakterler Maximillian Wagner ve Maya Duran’ının 2001 yılı şubat ayında tanışmasıyla başlar ve takip eden üç aylık süreyi kapsar. Maya İstanbul Üniversitesinde çalışmaktadır ve üniversitenin konuğu olarak gelen Alman asıllı Amerikalı Profesör Maximillian Wagner’i karşılamak ve İstanbul’da bulunduğu süre zarfında profesörle ilgilenmekle görevlendirilmiştir. Maya, Max ile vakit geçirdikçe hem kendi ailesiyle ilgili acı olayları hem de Max’in trajik hayat hikayesini öğrenir. Maya kendi ailesinin geçmişi ve Max’in yaşadıklarını öğrenmesiyle kendi yaşamını, hayattakini amacını sorgular ve roman sonunda büyük bir değişim geçirmektedir. Eşinden boşanmış ve 14 yaşında oğlu Kerem’le tek başına ilgilenen, çalışan bir anne olan Maya hayatının tekdüzeliğinden ve bitmek bilmeyen yorucu rutininden ne kadar rahatsız olduğunu anlamıştır. Roman sonunda Maya, kendisiyle yüzleşmesi ve hayatında radikal kararlar almasıyla hem kendine daha çok güvenen hem de hayattan ne istediğini bilen mutlu bir kadına dönüşmüştür. Maya’nın bu değişimiyle oğluya ilişkisi de düzelmiş ve Kerem de roman sonunda yaşadığı bunalımdan çıkmış daha sağlıklı bir birey haline gelmiştir. Max ise vefatından önce Maya sayesinde yıllar önce kaybettiği serenadın notalarına kavuşarak aradığı huzura ulaşabilmiştir. Roman çok katmanlı yapısı ve içerdiği evrensel temalar sebebiyle çok farklı okur kitlelerine hitap edebilmektedir.

3. Antoine Berman ve Çeviri Analitiği

Fransız çevirmen ve çeviribilimci Antoine Berman’ının son kitabı *Pour une critique des traductions: John Donne* (İngilizce çevirisinin başlığıyla *Toward a Translation Criticism: John Donne*)’un çevirmeni Massardier-Kenney Berman’ın çeviri eleştirisi yöntemiyle, çevirilerin öz yansıtma kapasitesini ortaya çıkarabilecek tamamen çeviriye özgü bir yöntem geliştirmeyi amaçladığını belirtmiştir. Bu amaç ekseninde Berman çeviriye yönelik birçok anlamlı tartışmayı engelleyen “sadakat” gibi naif ve çoğunlukla sonuçsuz tartışmalardan kaçınarak dikkatleri çevirmenin projesine ve çevirinin başarılı veya başarısız olmasını sağlayan projenin gerçekleştirilme koşullarına çekmektedir (Berman, 2009, s.ix). Berman çeviri eylemindeki bitmek bilmeyen tartışmaların temelinde anlam ve söz ayrımından kaynaklı uyuşmazlıkların yattığını vurgular. Berman’ın çeviri analitiği “birebir” (literal/Literal) çeviri olarak adlandırılması gereken bir çeviri biçimini varsaymaktadır (Özcan, 2022). “Berman “littéral”

⁷ <https://www.edebiyathaber.net/serenad-amerikada-yilin-en-iyi-kitabi-secildi/>
<https://www.soylentidergi.com/serenad-amerikada-yilin-en-sevilen-kitabi-secildi/>
<https://gazeteoksijen.com/kitap/serenad-abdde-yilin-en-iyisi-9042>
<https://www.penguinrandomhouse.com/books/622981/serenade-for-nadia-by-zulfu-livaneli/>
<https://www.barnesandnoble.com/w/serenade-for-nadia-z-lf-livaneli/1131993637>

sözlükbiriminin Fransızca'da "mot à mot" söz grubunun bir tür eşanlamlısı olarak kullanıldığının ve bu anlamsal ilişkinin seçmiş olduğu kavrama dair bir yanlış anlama doğuracağını farkındadır." (Özcan, 2022,s.671). Ancak Berman'ın birebir çeviriden kastı metnin sözüne bağlı olmaktır. Berman'a göre çeviri edimi esnasında anlamı taşıyan söz üzerinde emek sarfetmek daha büyük önem taşımaktadır. (Berman, 2012a, s.252). Berman'ın öne sürdüğü çeviribilim, çeviri eylemi için tek bir kuramın geçerli olmasına karşı çıkar. Bu tür bir kuram, anlamın iletilmesiyle ilgili görüşler için uygun olabilir, ancak bu yaklaşım, sözün üzerinde çalışma olasılığını örtbas eder.

Berman "çeviribilime kendini, tarihsel ve kültürel açıdan konumlandırmış bir söylem olarak düzenlemek ve bu konumdan- kendi konumundan- kalkarak çeviri üstüne öteki söylemleri incelemek" görevi düştüğünü belirtmektedir (Berman, 2012b, s. 22). Berman'a göre "..çeviribilim, çeviri deneyiminin düşünsel olarak yeniden kendini ele almasıdır; yoksa gelip de çeviri deneyimini betimleyecek, çözümlenecek ve gerektiğinde yönlendirecek bir kuram değildir." (Berman, 2012b,s. 18). Berman'ın çeviribilimin gelmiş olduğu konumunu ve işlevini genel olarak bu şekilde tanımlamaktadır. Berman çeviribilimin olası görevlerini "Çeviri ve Çeviri Üstüne Söylemler" isimli makalesinde de özetlemeye çalışmıştır. Berman çeviribilimin muhtemel görevleri arasında ilk olarak her çeviride mevcut olan ve onu yabancıların sınanması olmaktan alıkoyan biçim bozucu eğilimlerin incelenmesi olduğunu belirtmiştir (Berman, 2012b, s.19-22). Kendi çeviri deneyimlerine dayanarak geliştirdiği bu inceleme için ise "çeviri analitiği" ifadesini kullanmaktadır (Berman, 2012a,s. 242). Berman çeviri analitiği terimini iki anlamda kullanmaktadır: bozucu sistemin analiz edilmesi ve psikanalitik bir analiz. Psikanalitik analizi çeviri analitiğine dahil etmesinin sebebi sistemin büyük ölçüde bilinçsiz olması sebebiyle çevirinin asıl amacından sapmasına neden olan bir dizi bozucu eğilim ve güç olduğu gerçeğinin idrakidir. Çeviri analitiği çevirinin temel amacından sapmasına neden olabilen bu güçleri bulmayı ve metinde nerede uygulandıklarını göstermeyi amaçlar.

Berman'a göre her çevirmen amacı farklı olsa da kaçınılmaz bir şekilde metni bu biçim bozucu eğilimlerin sonuçlarına maruz bırakabilir. "Dahası bu bilinçdışı güçler çevirmenin varlığının bir parçasını oluşturur ve çeviri arzusunu belirler. Sadece bu güçlerin farkında olmakla çevirmenin özgürleştirilebileceğini düşünmek yanıltıcıdır. Bilinçdışının etkisini nötralize etmek için çevirmenin pratiği analize tabi tutulmalıdır." (Berman, 2012a,s. 242). Ancak çevirmenler kendilerini psikanalitik anlamda kontrol edebilirlerse çeviri pratiklerini zorlaştıran biçim bozucu eğilimlerden kurtulabilirler. Bu kontrol bir bakıma çevirmenin, bir projesinin olup olmasıyla bağıntılıdır. Berman'a göre çevirmenin bir çeviri projesinin olup olmaması çevirinin başarısını etkiler. Çevirmen çevirisine başlamadan önce bir ön analiz gerçekleştirerek çeviride takınacağı tavrı belirleyebilir. Burada Berman'ın ön analiz terimini tercih etmesinin sebebi çeviri öncesinde çoğunlukla metinlerin analiz edilmemesidir (Berman, 2009,s.62). Her tutarlı çeviri bir projenin ya da net bir biçimde belirlenmiş bir amacın ürünüdür ve çeviri projesi çevirmenin tavrı ve çevrilecek eserin taleplerine göre şekillenir. Ancak çeviri projesi çevirmen tarafından açıkça belirtilmeyebilir. Çevirinin incelenmesi çevirmenlerin nasıl bir proje belirlediklerini gösterecektir. Çevirmenler projelerinden önsöz, sonsöz, çevirmen notu gibi yan metinlerde bahsedebilir ya da çeviri projelerini röportajlar ve yazılar aracılığıyla ifade edebilirler. Ancak çeviri projesinin doğruluğu çeviri metnin incelenmesiyle ortaya konabilir çünkü çeviri metin bu projenin yansıması ve son ürünüdür. Elbette çevirmenlerin ifade ettikleri ile gerçekte yaptıkları da her zaman örtüşmeyebilir. Dolayısıyla, bize projenin ne olabileceğini ve gerçekte nasıl işlediğini, projenin sonuçlarının ne olduğunu yine çeviri metin açıklayabilir. Sonuç olarak çevireceği metni ön analize tabi tutarak bir proje tanımlayan çevirmen kendi biçim bozucu eğilimlerini daha rahat kontrol edebilir.

Berman bozucu eğilimlerin özellikle düzyazı çevirilerinde incelenmesini salık verir, çünkü biçimin şiir kadar öne çıkmadığı roman türünde bozucu eğilimleri belirlemek daha zordur, kendilerini hemen açığa vurmazlar. Dolayısıyla bozucu eğilimler roman çevirilerinde daha fazla kabul görülmektedir ve Berman'ın tabiriyle “biçim bozucu sistem burada tam bir sessizlik içinde çalışmaktadır” (Berman, 2012a, s. 243). Berman 1985 yılında kaleme aldığı “Translation and the trials of the foreign” adlı makalesinde on iki adet biçim bozucu eğilim açıklamaktadır (2012,s.244). Berman bazılarının birleşebileceğini ya da sayılarının arttırılabileceğini de eklemiştir.

- 1 Rasyonelleştirme
- 2 Açınsama
- 3 Ekleme
- 4 Yüceltme
- 5 Nitel yoksullaştırma
- 6 Nicel yoksullaştırma
- 7 Ritimlerin bozulması
- 8 Altta yatan anlam ağlarının bozulması
- 9 Metnin dizgesinin bozulması
- 10 Deyimlerin bozulması
- 11 Yerel ağların bozulması veya egzotikleştirilmesi
- 12 Dilsel özelliklerin /çeşitliliğin silinmesi

1 RASYONELLEŞTİRME (la rationalisation⁸)

İlk biçim bozucu eğilim olan rasyonelleştirme en sık rastlanılan bozucu eğilimlerden birisidir. Bu bozucu eğilim özgün metnin sözdizimsel yapılarının yerlerinin değiştirilmesi sonucunda çeviri metnin özgün metinle örtüşmeyen bir yapıda düzenlenmesi olarak açıklanabilir. Aslında “rasyonelleştirme” olarak çevirisini yaptığımız bu kavram 17. yüzyıla egemen olan Fransız klasik yazı ve dil kavramıyla çok yakın ilişkilidir. Du Bellay'ın başını çektiği dönem aydınları Fransızcanın soylu, rasyonel yani akıl ve mantığa dayanan dolayısıyla kurallı, kalıplı ve hiçbir aşırılığa meydan vermeyen bir dil olması gereğinin altını defalarca çizmiştir (Du Bellay, 1549). Bu bağlamda çeviri ediminde “rasyonelleştirme” yani bir biçimde özgün yapının dili fazlasıyla duygusal, aşırı, kuralsız bulunduğunda bunun Fransızca gibi rasyonel bir dille karşılanması eğilimi doğmuştur (Dacier, 1711). Ancak aslında bu biçim bozucu bir eğilimdir. Ve tanımdan da anlaşıldığı gibi Fransa bağlamına has bir eğilimdir. Bu eğilimin genel çeviri edimine uyarlanmasıyla, çeviri metinlerde erek dili öne çıkararak, erek dili rasyonel kabul eden, özgün metnin dizgesinin çeviride daha kurallı, daha katı bir dizgeyle karşılanmasını salık veren bir eğilim olarak tanımlanabileceğini düşünmekteyiz. Bu nedenle örneklerde bu bozucu eğilimin izini, İngilizce dilinin kurallarına, kalıplarına ve mantığına uydurulmaya çalışılan bölümler üzerinden sürmeye çalıştığımızı belirtmek isteriz.

Bu bağlamda örneğin metnin en küçük ama en anlamlı ve en değişken unsuru olan noktalama işaretlerinin farklı kullanılması da rasyonelleştirmeye sebep olan değişikliklerdendir. Rasyonelleştirme

⁸ Berman, 1999, p. 53 ; pour plus d'information sur ces tendances, cf. pp. 53 à 68

ifade ve cümlelerin yerlerinin değiştirilmesi ya da yeniden düzenlenmesinin yanı sıra örneğin fiilleri isimlere çevirerek, iki kelimedenden daha genel olanına çeviride yer vererek de oluşabilir (Berman, 2012a,s. 245). Bu bozucu eğilimde ifadeler, cümleler, paragraflar dolayısıyla metin bir dönüşüme uğramaktadır. İlk bakışta metnin biçim ve anlamı değişmiyormuş gibi görünse de bu eğilim eserin bir gösterge dönüşümüne, statü değişikliğine maruz kalmasına sebebiyet verir.

2. AÇINSAMA⁹ (la clarification)

Açınsama eğilimi özgün eserde kasten belirsiz, bulanık bırakılan ifadelerin ve anlamların çeviri metinde anlamsal olarak belirginleştirilerek okur için daha açık olarak ifade edilmesidir. Rasyonelleştirme eğiliminin başvurulduğu metinlerde açınsama da kaçınılmaz olacaktır (Berman, 2012a, s.245). Berman çeviri metinlerin belli bir oranda açınsama eğiliminden etkilenmesinin çevirinin doğasında olduğunu belirtir ancak aşırı başvurulması metnin ritmine zarar vermektedir. Çevirmen özgün metinde gizli bir bilgiyi ortaya çıkararak, bulanık verilen bir anlamı açıklayarak ya da okurun daha sonra öğrenmesi gereken bir bilgiyi vaktinden önce sunarak açınsama gerçekleştirebilir. Okurun okuma sürecinde anlamlandırması beklenen bilgiyi çevirmenin hazır bir şekilde okura sunması okurun okuma zevkine de ket vurmaktadır.

3. EKLEME (l'allongement)

Çeviri metinler genellikle özgün metne kıyasla daha uzun olma eğilimi göstermektedir (Berman, 2012a, s.246). Rasyonelleştirme ve açınsama eğilimlerinin doğal sonucu olarak çeviri metnin kütlesi artmaktadır. Ancak Berman metne yapılan ekleme ve açıklamaların aslında metne değerli bir şey katmadığını sadece metni gereksiz yere uzattığını ifade eder. Yapılan açıklayıcı eklemeler metni okur için daha kolay okunur ve anlaşılır hale getirebilir ancak yazarın üslubuna, metnin netlik derecesine zarar vermektedir.

4. YÜCELTME (l'ennoblissement et la vulgarisation)

Bu eğilim klasik çevirinin doruk noktasına gönderme yapmaktadır (Berman, 2012a,s.246). Yüceltme eğilimi okuru rahatsız edebilecek ifadelerin nötrleştirilmesi, çevrilmemesi ya da daha süslü ifadelerle karşılanmaya çalışılması olarak açıklanabilir. Argo, küfür, rahatsız edici ifadeler zarif ve keyifle okunması ifadelerle yer değiştirir.

5 NİTEL YOKSULLAŞTIRMA (l'appauvrissement qualitatif)

Bu eğilim özgün metindeki kelime, ifade ve cümlelerin aynı anlam ve ses zenginliğine sahip ifadeler ile çevrilmeyerek yoksullaştırmaya uğratılmasıdır. Çevirmen nitel yoksullaştırma yaptığının zaman zaman farkında olmayabilir ancak bu eğilim metnin geneline uygulandığında varış okurunun zihninde aynı imge canlanmayacağı için metnin anlamlandırma sürecine zarar verecektir.

⁹ Fransızca "expliciter" eyleminin karşılığı olarak önerebileceğimiz "açınsamak" sözlükbiriminden yola çıkarak oluşturduğumuz bu adlandırmadan kastımız, metni ya da sözlüksel öğeleri daha iyi açıklamak için daha uzun ve açıklayıcı bir biçimde yazmak değildir. Bu eğilim "örtük olanın açığa çıkarılması, fazladan açıklama yapılması ve metinde daha sonra açıklanan bir bilginin önce verilmesi" eğilimlerinin hepsini kapsadığı için "açınsama" karşılığı kullanılmıştır.

6. NİCEL YOKSULLAŞTIRMA (l'appauvrissement quantitatif)

Çeviri eksikliği ya da çeviri yokluğu olarak açıklayabileceğimiz nicel yoksullaştırma kelime, cümle, paragraf ve hatta sayfaların çevrilmemesi olarak ortaya çıkabilir. Zaten özgün metinden uzun olma eğiliminde olan çeviri metnin kütlelerini özgün metin ile eşleyebilmek adına yapılmış kasıtlı bir tercih olarak da gerçekteşebilir. Berman ekleme eğiliminin nicel yoksullaőtırmayı maskeleyerek için de kullanıldığına dikkat çeker (Berman, 2012a,s.248). Bu durumda çeviri metin özgün metnin sözlüksel dokusunu yansıtamayacaktır.

7. RİTİMLERİN BOZULMASI (la destruction des rythmes)

Her ne kadar romanın bir şiir gibi ritmik olamayacağı düşünülse de Berman düzyazının da çok sayıda ritmik öğeler içerdiğini ifade eder (Berman, 2012a,s.248). Aslında romanın tamamı hareket halindedir. Bu bozucu eğilim örneğin yazarın belli bir ritimle yerleőtirdięi noktalama işaretlerinin bu ritme dikkat edilmeden çevrilmesiyle, tekrar eden kelimelerin yansıtılmamasıyla metnin ritmine zarar vererek ortaya çıkabilir.

8. ALTA YATAN ANLAM AğLARININ BOZULMASI (la destruction des réseaux signifiants sous-jacents)

Bir eserde bazı gösterenler birbirleriyle bağıntı kurarak bir alt metin oluőturlar. Açıkça belirtilmesine gerek olmadan bu belirteçler okurda bir metin ağı, bir bağlantı ve bir imge oluşturur. Ancak bu belirteçler tek başlarına bu bağıntıyı kuramaz, birlikte kullanılmaları gerekir. Çevirmenin metni oluşturan bu küçük ve basit ağları doğru yakalayabilmesi bu açıdan önemlidir. Aksi taktirde metni oluşturan örtük anlam ağı zarar görecektir.

9 METNİN DİZGESİNİN BOZULMASI (la destruction des systématismes textuels)

Bir sonraki eğilim metnin dizgesinin bozulmasıdır. Metnin sistematik doğası gösterenler, metaforlar gibi kullanımların ötesine geçmektedir. Her metin zaman kullanımları, cümle türleri ve yapılarıyla farklı ve çeşitli öğeler içermektedir. Bu öğelerin çeviri metinde yansıtılmaması ve öğelerin bütünleőtirilmesi sonucunda çeviri eser özgün esere kıyasla daha homojen, tek biçimli ve tutarsız bir hale gelir. Yukarıda açıklanan rasyonelleştirme, açıklama ve ekleme gibi bozucu eğilimler sonucunda metnin sistematik doğası zarar görür.

10 DEYİMLERİN BOZULMASI (la destruction des locutions et idiotismes)

Yazarın özgün metni oluőtururken tercih ettiği kültüre ait deyimler, atasözleri ve ifadelerin çeviri metinde karşılanmaması ya da eşdeğer anlam içeren sözbirimleriyle karşılanmaya çalışılmasıdır. Berman'a göre bir kültüre ait yerleēmıő atasözleri, deyim ve ifadelerin erek dilde aynı anlama gelen eşdeğer karşılıkları bulunsa bile bu biçimde çevrilmemeleri gerekir (Berman, 2012a,s.251). Bunun yerine söz konusu atasözü, deyim ve ifadeler oldukları gibi aktarılıp çevirmen gerek gördüğünde bir dipnotla ya da metin içinde açıklanması yoluna gidilmelidir. Zira okurların zihinlerinde anadillerinden ve kültürlerinden gelen bir atasözü algısı zaten bulunmaktadır ve bir okur, yeni bir atasözleriyle karřılaőtığında doğal olarak bu atasözünün kendi dilindeki karşılığını sezinleyebilir ve doğru anlamı yakalayabilir. Böylece yabancı dildeki kültürel bir öğeyle tanışmış ve atasözü dağarcığını zenginleőtirmıő olur.

11 YEREL AĞLARIN BOZULMASI YA DA EGZOTİKLEŞTİRİLMESİ (la destruction (ou l'exotisation) des réseaux langagiers vernaculaires)

Yerel ağların bozulması özgün metnin diline ait yerel dil kullanımlarının çeviride silinmesi eğilimidir. Bu eğilim tam tersi olarak çeviri metni daha otantik bir metin haline getirmek için özgün metinde vurgulanmamış olan ifadelerin çeviri metinde örneğin italik yazılarak vurgulanması şeklinde egzotikleştirme yapılarak da gerçekleşebilir. Düzyazı zorunlu olarak standart dilden farklı olarak yerel dilden öğeler içermektedir bu öğelerin eksiltilmesi metne zarar vermektedir (Berman, 2012a,s.250).

12 DİLSEL ÖZELLİKLERİN SİLİNMESİ (l'effacement des superpositions de langues)

Dilsel özelliklerin silinmesi özgün metinde kullanılan ağız, lehçe ve şiveler gibi sessel çeşitliliğin çeviri metinde karşılanmamasıdır. Roman gibi düzyazıyla yazılmış metinler çok katlı yapıya sahiptirler örneğin genelde romanlarda şiveler ve standart dil birlikte yer almaktadır (Berman, 2012a,s.251). Bu farklı dil kullanımları ayrıca karakterlerin sosyal statüleri, eğitim düzeyleri, akrabalık ilişkileri gibi özelliklerinin de yansımasıdır. Bu dilsel özelliklerin mümkün olduğunca çeviri metinde korunabilmesi gerekmektedir.

Bu çalışma kapsamında yukarıda bahsedilen son iki eğilim benzer özellikler içermeleri sebebiyle, tekrara düşmemek adına aynı başlık altında analiz edilecektir.

Berman'ın çeviri analitiği kaçınılmaz olarak söz ve anlamın birbirinden ayıramayacağını vurgulayan birebir çeviri (literal) olarak adlandırılması gereken başka bir çeviri figürünü varsayar. Çeviri, söz üzerinde çalışarak çeviri dilini derinden değiştirdiği için Batı dillerinin biçimlenmesinde büyük rol oynamıştır. "Basit bir anlam iadesi olarak çeviri asla bu biçimlendirici rolü oynayamazdı" (Berman, 2012a,s.253). "Sonuç olarak, çeviri analitiğinin temel amacı, çevirinin bu diğer özünü vurgulamaktır; bu öz, hiçbir zaman tanınmasa da uygulandığı her alanda ona tarihsel etkinlik kazandırmıştır" (Berman, 2012,s.253).

4. Biçim Bozucu Eğilimler Analitiği İncelemesi

Biçim bozucu eğilimlerin incelenmesi amacıyla *Serenade for Nadia* başlıklı çeviri eser incelenmiş ve her bozucu eğilimden anlamlı iki örnek seçilerek açıklanmaya çalışılmıştır. Bazı örneklerde birden fazla eğilim görülebilmektedir. *Serenad* romanının İngilizce çevirisi olan 403 sayfadan oluşan *Serenade for Nadia* 2020 yılında basılmıştır. Berman'ın da dediği gibi biçim bozucu eğilimlerin roman gibi geniş hacimli bir bütüncü üzerinde incelenmesi söz konusuysa başka bir deyişle tüm anlatının ele alınmasını mümkün kılan kısa öykü gibi kısa bir metin kullanılmıyorsa karşılaştırma zorunlu olarak örnekleme bağlı olmalıdır. Araştırmada *Serenad*'ın 2017 yılında yapılan 203.baskısı kullanılmıştır. Özgün eser toplam 483 sayfadan oluşmaktadır. *Serenade for Nadia* özgün eserde olduğu gibi 23 bölüme ek olarak "Maximillian ve Nadia'nın Hikayesi" ve "Epilog" bölümleriyle beraber toplam 25 bölümden oluşmaktadır. Sayfa sayısı bir kriter olarak değerlendirilmese de ilk göze çarpan çeviri metnin özgün metinden daha kısa olduğudur. Çeviri metin incelemeye geçilmeden önce çevirmenin projesine, çeviri stratejilerine dair bir söyleminin olup olmadığı araştırılmıştır. Berman çevireceği metni ön analize tabi tutarak planlı ve tutarlı bir projesi olan bir çevirmenin başarısı şansının daha yüksek olacağını belirtmektedir. Bu sebeple incelemeye geçilmeden önce çevirmenin çeviri stratejilerinden, kararlarından bahsedip bahsetmediği çeviri tercihlerine ışık tutabilmek için araştırılmıştır. Çevirmenin

Serenade for Nadia çevirisi hakkında konuştuğu bir röportajı ya da söyleşisinin bulunmadığı, metin içerisinde önsöz/sonsöz yazmadığı ve dipnot kullanmadığı görülmüştür.

4.1 Örneklerin İncelenmesi

1. Rasyonelleştirme

Rasyonelleştirme en çok karşılaşılan biçim bozucu eğilimdir çünkü metnin en küçük unsuru olan noktalama işaretlerinden sözdizimsel yapılarının değiştirilmesine kadar yapılan tüm farklı düzenlemeleri kapsamaktadır.

Aşağıdaki örnekte Maya içinde durumu değerlendirmektedir. Maya'nın iç konuşması hem ifadelerin yeri değiştirilerek hem de özetlenerek verilmiştir. Bu durumda “rasyonelleştirme” ve “metnin dizgesinin bozulması” eğilimleri görülmektedir.

Örnek 1

Serenade for Nadia	Serenad
I had work to do, I didn't have much time to get things ready for my daily public relations meeting, but I just couldn't get started. Why hadn't Professor Wagner wanted to see me today? What was he doing? Who was he seeing? (s.58)	şimdi basını tarayıp, üniversiteyle ilgili haberleri dosyalamam, cevap verilecek yazıları ayırmam gerekiyordu ama genelde severek yaptığım bu işi yapmayı hiç canım istemiyordu. Kolumu bile kıpırdatmak istemiyordum. İçimde müthiş bir sıkıntı vardı. Nedense, bugün beni görmek istemediği için profesöre kızgındım. Neden yalnız kalmak istemişti acaba? Birisiyle mi görüşecekti? (s.79)

Aşağıdaki örnekte çeviri metinde Maya'nın Max'le yiyeceği akşam yemeği için yaptığı hazırlığın özetlenerek aktarıldığı göze çarpmaktadır. Özgün metindeki “Kasayı açarken telaşlı hareketlerim yavaşladı. Gerdanlığı törensel bir havayla, sarılı olduğu bordo kadifeden çıkardım.” cümleleri çeviri metinde birleştirilerek tek bir cümle olarak aktarılmıştır. “Gerdanlığın üzerindeki elmas ve yakutlar güneş gibi parlıyordu.” cümlesindeki güneş gibi parlamak çeviri metinde daha genel bir ifade olan glow kelimesiyle karşılanmaya çalışılmıştır. Altı çizili bölüm ise sadece “makyaj yaptım” (put on my makeup) şeklinde iletilmiştir. Bu farklı düzenleme “rasyonelleştirme” ye yol açmıştır.

Örnek 2

Serenade for Nadia	Serenad
I opened the safe and slowly took the necklace out of the maroon velvet pouch. The diamonds and rubies seemed to glow, and when I put the necklace on and looked in the	Kasayı açarken telaşlı hareketlerim yavaşladı. Gerdanlığı törensel bir havayla, sarılı olduğu bordo kadifeden çıkardım. Kadifenin içinde duran küçük haç da elimdeydi.

<p>mirror, I felt alive. Then <u>I put on my makeup</u> and stepped back and looked at myself again. (s.46)</p>	<p>Onu kasaya bıraktım. Gerdanlığın üzerindeki elmas ve yakutlar güneş gibi parlıyordu. Sonra aynanın önünde onu boynuma takıp seyrettim. O kadar büyüktü ki dekolte falan kalmıyordu. Zaten bu kadar göz alıcı bir mücevher dururken kimse onu taşıyan gerdana bakamazdı. Gerdanlığın beni sihirli bir değişime uğrattığını hissediyordum.</p> <p><u>Bu hevesle, gözlerimin üstünü koyu renk boyadım, kirpiklerime rimel, dudaklarıma da biraz ruj sürdüm. Aynadaki görüntüm bana bambaşka bir kadın gibi gülümsüyordu.</u> (s.65)</p>
---	---

2. Açınsama

İkinci biçim bozucu eğilim olan açınsama, eserin örtük anlamlar dizgesine zarar verebilecek derecede açıklama yapma, metne dipnotlar ekleme ya da belirgin olmayan ifadeleri görünür ve açık hale getirmek olarak tanımlanabilir.

Aşağıdaki örnekte, Maya Max'in İstanbul Üniversitesinde yaptığı konuşmayı dinlerken konferans salonunda beyaz Renault içerisinde kendisini takip ettiklerinden şüphelendiği üç adamı görür. Ancak özgün metinde bu adamların polis, ajan ya da güvenlikle ilişkili olabileceklerine dair bir fikir yürütülmez. Okur, özgün metinde Maya rektörün odasına çağırıldığında bu adamların istihbarat ajanı olduklarını öğrenecektir. Dolayısıyla, çeviri metinde bu adamların ajan olduklarına dair ipuçları verilerek özgün metinde gizemi bir süre daha koruyabilmek adına örtük verilen bilgi netleştirilmiştir. Özgün metindeki örtük ifadeler, okurun Maya'yla duygudaşlık geliştirmesi, aynı bilinmeyen sıkıntıyı duyarak, Maya'nın Rektörün odasındaki ruh halini anlaması açısından önemlidir. Bu tür bölümler özgün metne derinlik katmaktadır. Fakat çeviride örtük ifadeler gereğinden fazla ayrıntıyla açılınca, okur kendini didaktik bir okuma içinde bulmakta ve Maya okurdan uzaklaşmaktadır. Berman bu çeviri davranışını açınsama olarak tanımlar.

Örnek 3

<p style="text-align: center;">Serenade for Nadia</p> <p>I'd wondered several times who these men might be. The fact that they took no pains to conceal that they were following Wagner had led me to think that they might be some sort of security detail, though I couldn't imagine why Wagner might need protection, unless an extremist group of some kind had made a threat against him for something he'd said or written. Yet from the first time I'd noticed them, my sense was that they weren't there to protect but rather to intimidate. Now, their presence in the lecture hall, and</p>	<p style="text-align: center;">Serenad</p> <p>Belki yüzüncü kez "Kim bu adamlar?" diye sordum kendime. Ama belki de "Kim bu Wagner?" diye sormam gerekiyordu. Bu törenin de ortaya çıkardığı gibi değerli bir hukuk profesörüyseniz, bu adamların onun peşinde ne işi vardı? Bu iş giderek esrarengiz bir hal alıyordu! (s.58)</p>
--	--

the fact that one of them was taking notes, left me in no doubt that they were secret police of some kind. (s.40)	
---	--

Maya Şile'den döndükleri günün sabahında kendini mutlu hisseder; oğluyla iletişimindeki değişikliklerden oldukça memnundur. Oğlu için güzel bir kahvaltı hazırlamak istemektedir. Yukarıdaki örnekleme sucuk kelimesi hem italik yazılarak kelimeye dikkat çekilmiş hem de altı çizili kısım eklenerek sucuk kelimesi açıklanmıştır. Sucuk kelimesinin burada açıklanmış olması okur için zahmetsiz bir okuma deneyimi sunmaktadır oysaki meraklı bir okur bu araştırmayı yapabilir.

Örnek 4

Serenade for Nadia	Serenad
I went to the kitchen, put on water for tea and took the sucuk out of the fridge. Sucuk is the classic spicy sausage that the migrating Turks brought from Central Asia and that was adopted throughout the Middle East and the Balkans. Originally made from horsemeat, it is now usually made from beef, though Christians in the Caucasus and the Balkans also use pork. Every region in Turkey has its own variation on the sucuk, and my favorite is the Kayseri version, which contains much more garlic than others, and allspice instead of the more common cumin. I sliced the sucuk, placing the slices in the frying pan over a low heat. There was no need to add any oil or butter, because the sucuk's own fat would soon come oozing out. (s.97).	Buzdolabından dört yumurta ve Kayseri sucuğu çıkardım. Sucuk dilimlerini tavaya dizdim, sonra tavayı kısık ateşle yanan ocağın üstüne yerleştirdim. Yağ koymadım, çünkü zaten biraz sonra sucukların yağı tavayı kaplayacaktı. (s.132)

3. Ekleme

Çevirilerin özgün metinden daha uzun olma eğiliminden yola çıkarak ortaya çıkan bu eğilim, çeviri metne yapılan eklemeleri açıklamaktadır ve aynı zamanda aşırı çeviri olarak da nitelendirilebilir (Berman, 2000, s.290).

Aşağıdaki sahnede Maya Max'i havaalanından almaya giderken arabada kendi kendine düşünmektedir. Türkiye'ye gelen yabancı konuklarının ülkemiz hakkında bildikleri yanlış bilgilerden, araştırmadan gelmelerinden şikâyet eder ve Türkiye'deki kadınların durumundan söz eder. Ancak çeviri metinde yer alan modern bir kadının ataerkil bir toplumda yaşadığı zorlukların anlatıldığı aşağıdaki bölüm özgün metinde yoktur.

Örnek 5

Serenade for Nadia

If you have the good fortune to come from the right class, to come from a family that believes in equal education and opportunity for women, you can go as far as you want in just about any field except politics, though if you're ruthless enough you can become prime minister. There's no glass ceiling, and there are no institutional barriers. Yet if you belong to that small class of educated, professional women, you have to walk a fine line. You have to remember that in spite of your status you're living in a society that still harbors very backwards, even medieval attitudes toward women. You always have to be careful to behave and dress like a "respectable" woman. If anything at all that you do causes you to be perceived as a "loose" woman, you're despised, and you deserve any harassment or worse that you suffer. You always have to erect a barrier against the men you encounter in the course of your daily life, particularly men of lower socioeconomic status, who are more likely to have sexist attitudes. At work you have to take an almost feudal tone with drivers and janitors and so forth, because they still have a feudal worldview, and this is all they understand. In their world the only way not to be oppressed is to be an oppressor. They're oppressed at work, so they go home and oppress their wives and children. They'll accept your authority because they have to, but they'll undermine it at every opportunity, even if only passively.

And if, naturally, you want male companionship and partnership, you have a very small pool to choose from. That is, educated, professional men who are neither fundamentalists nor alcoholics, who have read a few books and who bathe regularly. And most of these men have their own problems. They've either been spoiled rotten by their mothers or browbeaten by their fathers. They're tied up in such a thick web of family expectations, obligations, and prohibitions that they can barely breathe.

You feel so depressed after thinking about all this that you're tempted to have another glass of wine. But you don't, because if the taxi driver smells alcohol on your breath he might feel this gives him license to make a pass at you. (s.12)

Aşağıdaki cümlede ise çeviri metne, özgün metinde olmayan bir trafik vurgusunun eklendiği görülmektedir. Havanın soğuk ve yağmurlu olduğu belirtilmiş ancak bu durumun trafiğe olan yansımalarına özgün metinde yer verilmemiştir. İstanbul'da yağmur olduğunda trafiğin problemlili hale gelmesi Türk okur için bilinen bir gerçektir. Burada çevirmen esere farklı bir alt metin eklemiştir. Bu durumda aşırı çeviri yaparak metnin kültürünü arttırmış ve "ekleme" meydana getirmiştir.

Örnek 6

Serenade for Nadia

The traffic was worse than ever—somehow people seem to forget how to drive when it rains—and I got soaked just walking through the campus. (s.55)

4. Yüceltme

Bu eğilim, günümüzde özgün metnin sözde sakarlığını, argo, müstehcen, açık saçık ve hatta günlük konuşma diline özgü senli benli ifadelerini düzeltmek ve estetik açıdan tatmin edici bir metin üretmek için çeviri metinde özgün metne kıyasla daha kibar, şık ve süslü ifadeler ve kelimelerin kullanılması olarak özetlenebilir.

Aşağıdaki örnekte Maya sinirlidir ve agresif bir dil kullanmıştır. Hatta cümle, Maya'nın sinirli olduğunu vurgulamak için ünlem işaretiyle bitmektedir. Bu ünlem işaretinin çeviri metinde yer almaması, rasyonelleştirmeye örnek olarak gösterilebilir. Çeviri metinde ise Maya'nın bu sinirli tavrını gösteren noktalama işareti ve kullandığı kelimeler yansıtlamayarak “yüceltme” meydana gelmiştir.

Örnek 7

Serenade for Nadia	Serenad
Sometimes I was amazed by how ignorant these professors could be. They might at least spend half an hour on the internet before visiting a country. (s.9)	İçimden de basacaktım kalayı . Elinin altında onca bilgi kaynağı var be şapşal diyecektim, açır okusana bunları, gittiğin ülkeyi öğrensene! (s.17)

Örnek 8

Cümlenin yarısı ve bu bölümde tekrarlanan sigara göstergesi çevrilmemiştir. Aynı bölümde üçüncü kez tekrarlanan sigara göstergesinin çevrilmemesi rahatsız bir ifadenin çevrilmemesi olarak değerlendirilebilir dolayısıyla “yüceltme” eğiliminin örneklendiği söylenebilir.

Serenade for Nadia	Serenad
He paused a moment and looked at the others.(s.57)	Bir an durdu, ötekilerin yüzüne baktısonra tekrar oturarak sigarasını kül tablasında eziz söndürdü. (s.76)

5. Nitel Yoksullaştırma

Nitel yoksullaştırma özgün metindeki ifadelerin çeviri metinde ses ve anlam zenginliğinden yoksun ifadelerle çevrilmesi ve bunun sonucunda ifadelerin yazınsal değerlerinin kaybolması olarak açıklanabilir.

Aşağıdaki örnekte Maya, abisi Necdet'i ziyarete gitmiştir ve Necdet askerden “orta şekerli” bir kahve istemiştir. Türk kahvesi şekersiz, az şekerli, orta şekerli ve şekerli olarak dört farklı şekilde servis edilebilir. Çeviri metinde kullanılan “tatlandırılmış” (sweetened) kelimesi orta şekerli anlamını karşılayamamaktadır. Bu cümle hem kültürel bir öge eksik aktarıldığından yerel ağların bozulması eğilimine, hem de kelimenin anlam zenginliğinden yoksun bir ifadeyle çevrilmesi sonucu değer kaybettiğinden “nitel yoksullaştırma” eğilimine örnek olmaktadır.

Örnek 9

Serenade for Nadia	Serenad
Bring the lady sweetened Turkish coffee. (s.104)	Hanımefendiye orta şekerli bir kahve getir. (s.140)

Rektör Maya'nın şaşkınlığını ve korkusunu fark ederek bunu "korkacak bir şey yok!" diyerek belirtmektedir. Çeviride bunun verilmemesi sonucunda hem "nitel yoksullaştırma" yapılmış hem de hastalık belirtisi de olabilen "pale" kelimesinin korkudan kaynaklandığı vurgusu kaçırılmıştır.

Örnek 10

Serenade for Nadia	Serenad
"What's the matter, Maya? You've gone pale. Please sit down." (s.55)	"Ne oldu Maya Hanım? Renginiz soldu. Buyurun oturun, korkacak bir şey yok!" diyerek boş koltuğu gösterdi. (s.75)

6. Nicel Yoksullaştırma

Nicel yoksullaştırma çeviri metindeki sözcük ve ifade kayıplarının olmasıyla ortaya çıkar ve çeviri yokluğu olarak da açıklanabilir.

Aşağıdaki sahnede Maya eve girer girmez üzerindeki giysilerinden kurtulup rahatlamak için duşa girer ve uyumadan önce bir bardak çay içer. Bu sahne tek cümleyle, özetlenerek çevrilmiştir ve "nicel yoksullaştırma" meydana gelmiştir. Oysaki özellikle banyo ritüeli Maya için çok önemlidir ve bir çeşit terapi niteliğindedir ve ritmik olduğu ifade edilebilir. Banyo göstergesi kitap boyunca tekrar eden önemli bir göstergedir. Çevirmen bu göstergeyi eksik aktararak "altta yatan anlam ağının" bozulmasına da sebep olmuştur.

Örnek11

Serenade for Nadia	Serenad
Then once I got there I turned on the heat, took a hot shower, and went to bed. (s.59)	Eve girer girmez kupkuru kalorifer sıcaklığı cennet gibi geldi. Bir çırpıda mantomdan, kaşkolumdan, şapkamdan ve sonra üzerimdeki her şeyden kurtuldum. Hızla kendimi sıcak suyun altına attım. Son günlerde başıma gelen acayip olayları düşünmeye daldığım için duşta ne kadar kaldığımı hatırlamıyorum ama çıkarken banyo buhar içindeydi ve aynada hiçbir şey görünmüyordu. Bornozuma sarındım, saçlarımı bir havluyla topladım, mutfığa gidip kendime Earl Grey çay yaptım. Tadı hiç olmadığı kadar nefis geldi. İki fincan içtikten sonra yatağa girdim ve hemen uyudum. (s.80)

Aşağıdaki örnekte Maya ve oğlu Kerem'in alışveriş merkezindeki diyalogu özetlenerek verilerek "nicel ve nitel yoksullaştırma" meydana gelmiştir ayrıca birçok gösterge çevrilmediği için "metnin dizgesinin bozulduğu" da ifade edilebilir. Boşanmış ve çalışan bir anne olan Maya ile ergenlik çağındaki oğlunun ilişkisi Maya'nın olmasını umduğu kadar iyi değildir. Bu diyaloglar ikili arasındaki ilişkinin roman boyunca değişimini gözler önüne serdiği için önem arz etmektedir.

Örnek 12

Serenade for Nadia	Serenad
<p>We went to one of the more upscale restaurants in the shopping mall. I had soup followed by lamb chops, with a glass of red wine. Kerem had what he always had wherever we went. Hamburger, fries, and cola. (s.60)</p>	<p>Okuldan çıkıp yakındaki büyük alışveriş merkezine gittik. İçerisi ışıl ışıldı. Dünyanın bütün önemli markalarının mağazaları ortalığı aydınlığa boğuyordu. Alışveriş merkezinin tam ortasındaki bistroya oturduk. Büyük saksılara ağaçlar dikmişler, oraya neredeyse tropik bir hava kazandırmışlardı. Palmiye bile vardı.</p> <p>"Ben önce sıcak bir çorba içeceğim. Sonra da kuzu pizrolası ve kırmızı şaraba sıra gelecek" dedim. "Sen de bunları istersin değil mi?"</p> <p>Yüzünün isyan duygusuyla kasıldığını gördüm ve güler ekledim.</p> <p>"şaka yaptım aptal oğlan. Senin yiyeceğin şeyleri ezber biliyorum."</p> <p>"Peki, neymiş onlar?"</p> <p>"Çok değişik şeyler!"</p> <p>Beklediği yanıtı almak için yüzüme bakıyordu. Sözlerime devam ettim:</p> <p>"Hamburger, patates kızartması ve kola gibi değişik yiyecekler." (s.83)</p>

7. Ritimlerin Bozulması

Ritimlerin bozulması eğilimi, daha çok şiir çevirilerinde gözlemlenebilir ve tespit edilebilir olsa da düz yazınında bir ritmi bulunmaktadır. Metindeki ritmik öğelerin yansıtılamaması metnin ritminin bozulmasına sebep olur.

Aşağıdaki bölümde ses tekrarı olan ritmik bir cümle kullanılmıştır. Bu göstergenin hiç çevrilmemiş oluşu "ritimlerin bozulması" eğilimine örnek verilebilir.

Örnek 13

Serenade for Nadia	Serenad

Yes. (s.57)	“Amerikalı. Alman asıllı Amerikalı.” (s.78)
-------------	---

Bu örneklemin çevirisinde ifadelerin ve noktalama işaretlerinin yer değiştirmesi sebebiyle ve “öğrenciler” kelimesi daha genel bir ifade olan “insanlar” (people) kelimesi kullanılarak çevrildiği için “rasyonelleştirme” ve “nitel yoksullaştırma” yapılmıştır. Ayrıca yağmuru izleme sahnesi Türkçe metinde daha şiirsel ve ritmik verilmiştir (ağaçları, öğrencileri, sevgilileri). Bu ritmik duygunun çeviride karşılanamaması sebebiyle “metnin ritminin bozulduğu” söylenebilir.

Örnek 14

Serenade for Nadia	Serenad
I went back to my office and stared out the window for a while. The trees were bending in the wind and rain slanted across the yard, and every once in a while, people with umbrellas dashed from one building to another. (s.58)	Odama geldim, pencereye yaslandım, yağmur altındaki asırlık ağaçları , kabanlarına sarılmış kimi şemsiyeli kimi şemsiyesiz öğrencileri , birbirlerine sokularak yağmura aldırmadan yürüyen sevgilileri izledim bir süre. Saat 10'a beş vardı. (s.79)

8. Altta Yatan Anlam Ağlarının Bozulması

Özgün metinde tekrarlanan ya da bağlantısı olan kelimelerin çevrilmemesi metnin gizli boyutu olan alt metnin zarar görmesine sebep olur. Bu kelimeler, metnin anlamlandırma sürecinde büyük önem taşıyan ağları oluşturur ve çeviri sürecinde bu ağların yansıtılması önemlidir. Aksi takdirde, okur bağlam ve anlamı birleştirmede zorluk çekebilir ve sahneyi zihninde canlandırmada güçlük yaşayabilir.

Aşağıdaki diyalogda istihbarat örgütü ajanları Maya'ya bir takım sorular yöneltmektedir. Maya'ya işiyle ilgili sorular sorulması Maya'yı örtük olarak işini kaybetmekle tehdit etmeye yöneliktir. Bu bölümün çevrilmemesi hem “nicel yoksullaştırmaya” hem de “altta yatan anlam ağlarının bozulmasına” sebep olmuştur.

Örnek 15

Serenad
<p>“O zaman size başka bir soru sorayım” dedi. Sesinin tonundan bir tehdit geleceğini anlamıştım.</p> <p>“Üniversitedeki işinizden memnun musunuz?”</p> <p>Ama ben de sesimin tonunu hiç değiştirmeden devam ettim.</p> <p>“Evet.”</p>

“İstanbul Üniversitesi gibi önemli bir kurumda rektöre çok yakın çalışıyorsunuz. Acaba bu göreve layık olacak bir geçmişiniz var mı?”

“Bence var, bu üniversitede eğitim gördüm, iş tecrübem...”

“Hayır, hayır, bunları kastedmiyorum. (s.77)

Aşağıdaki cümlelerin çevirisinde ise bakış açısı değiştirilerek bir çeviri yapılmıştır. Özgün metinde Maya bu cümleyi kurarken Max'i savunur bir tavır takınmışken, çeviride tehdit kelimesi kullanılarak daha çok Max'i suçlar bir tavır içerisindeymiş izlenimi verilmektedir. Oysaki Maya Max ile yeni tanışmış olmasına rağmen ona karşı güven ve saygı duymaktadır. Bu cümlede “yaşlı bir hoca” göstergesi çevrilmeyerek “nicel yoksullaştırma”, Max'i savunur tavrı yansıtılmayarak “altta yatan anlam ağı zarar görmüş” ve “metnin dizgesi” bozulmuştur.

Örnek 16

Serenade for Nadia	Serenad
“Does he pose some kind of threat to the country?” (Livaneli, 2019,s.57)	“Yaşlı bir hocanın bu işlerle ne ilgisi olabilir?” diye sordum. (Livaneli, 2017, s.78)

9. Metnin Dizgesinin Bozulması

Metnin içerisindeki farklı ve çeşitli öğelerin ve gösterenlerin örneğın farklı bir yapısı/örüntüsü olan ifadelerin çevrilmemesi, farklı çevrilmesi veya öğelerin birleştirilmesi ve özetlemesi sonucunda çeviri eser, orijinale kıyasla daha homojen ve tek biçimli bir metin haline gelmektedir. Bahsedilen tüm biçim bozucu eğilimler, metnin temel sistemi tarafından dışlanan unsurları getirerek metnin sistematik doğasını bozar ve kaynak metnin dizgesinin bozulmasına sebep olur.

Bu sahnede Rektör Maya'ya odasında Maya'yı bekleyen adamların istihbarat örgütünden geldiklerini ve kendisiyle konuşmak istediklerini söylemiştir. Bunun üzerinde odadaki atmosfer oldukça gerilmiştir. Maya Rektöre duyduğu saygıdan ve iş yeri hiyerarşisi gereği Rektör kendinden üstün konumda bulunduğu için bu isteğe karşı çıkamamıştır. Maya'nın isteksiz oluşu ancak kabul edişi çeviride yansıtılamamış ve “metnin dizgesi bozulmuştur”.

Örnek 17

Serenade for Nadia	Serenad
I didn't know what to say. Then the rector got to his feet, and so did the men, so I stood as well. (s.56)	Bu sözlere bir cevap veremedim, herhalde gülmekten çok acı çekmeye benzeyen bir gülümsemeye, başımı olur anlamında salladım. Rektör ayağa kalktı, ötekiler de kalktılar, doğal olarak ben de. (s.75)

Aşağıdaki örnekte ise Maya babaannesinin çocukluğundan kısaca bahsetmektedir. Ancak çeviri metinde bu kısa hikâye yorumlanmış; bölüme uzun ve detaylı bir çocukluk hikayesi eklenmiştir. Metnin temel sisteminde bulunmayan böyle uzun ve detaylı bir ekleme metnin dizgesinin bozulmasına sebep olmaktadır.

Örnek 18

Serenade for Nadia	Serenad
<p>At first I didn't quite understand. It seemed as if she were telling me random memories from her childhood in a town in the east of Turkey. She and her two brothers, and a large stone house with a large walled garden. She told me the first thing she remembered was playing in the garden with her brothers. She must still have been very young then. It was a warm day, and greenish light was filtering through the leaves of the fruit trees. She remembered looking up and noticing how the leaves moved in the breeze, and how they seemed to sparkle in the sunlight. Then she saw her mother watching her from a window. Her mother smiled, and she was conscious at that moment of being very happy.</p> <p>When her world ended, she was just old enough to understand that there were two kinds of people in the village. The people like her family, who went to the church on the hill, and the people who went to the mosque near the main square. She also knew that while everyone spoke Turkish in public, her family and the others who went to the church spoke a different language among themselves. (s.66,67)</p>	<p>Eğimli olduklarını anlatıyordu babaannem, varlıklı bir ailenin çocuğuydu, kardeşleri vardı, büyük bir evde otururlardı, dedesinin keman çaldığını hatırlıyordu. Babaannem altı yaşındayken askerler gelip annesini, babasını, dedesini, amcalarını, teyzelerini götürmüşlerdi.</p> <p>Çünkü onlar bir Ermeni ailesiydi ve bütün Ermeniler zorunlu sürgüne yollanıyordu. (s.92)</p>

10. Deyimlerin Bozulması

Özgün eserde kullanılan deyim ve atasözü gibi yerel dile ait söz öbeklerinin çevrilmemesi ya da hedef kültürdeki eşdeğerli ifadeyle çevrilmesi sonucunda deyimlerin bozulması eğilimi gerçekleşir.

Aşağıdaki örnekte “Gözünü kulağını dört açmak” çok dikkatli olmak çok iyi dinlemek ya da takip etmek detayları kaçırmamak anlamında kullanılan bir deyimdir ve çeviride yer almayarak “deyimlerin bozulmasına” sebep olunmuştur.

Örnek 19

Serenade for Nadia	Serenad
<p>“We'll take care of that. Just remember that this is an opportunity to prove your patriotism, to prove that you're not...”</p> <p>He left the implied threat hanging in the air, and without another word the three of them got up and walked out. (s.58)</p>	<p>“Merak etmeyin, biz sizden alırız. Ama siz gözünüzü kulağınızı açın. Vatanseverliğinizi kanıtlamanız için elinize geğen bu fırsatı iyi değerlendirin.”</p> <p>Sonra çıkıp gittiler ve beni odada tek başıma, büyük bir şaşkınlık içinde bıraktılar. (s.78)</p>

Bu örnekleme de özgün metindeki ilgili bölümün bir yandan özetlenerek bir yandan da eklemeler yapılarak çevrildiği görülmektedir. Ayrıca deyimler de (zincirlerinden boşanmışçasına, daldın dalgın) erek dilde karşılanmadığı için “deyimlerin bozulması” eğilimi ortaya çıkmıştır.

Örnek 20

Serenade for Nadia	Serenad
<p>I waited outside his classroom, and when the bell rang I watched the children pour out, all laughing and talking and joking with each other, full of life and exuberance. Then I saw Kerem. He was the last one out of the classroom and he was alone, walking slowly with his hands in his pockets, looking at the floor. He was very surprised to see me. In fact he seemed alarmed. (s.59)</p>	<p>Geniş, mermer antrede beklemeye başladım.</p> <p>Çok geçmeden zil çaldı. Öğrenciler zincirlerinden boşanmışçasına sınıflardan fırladılar. Biraz sonra Kerem'i gördüm. Diğer çocuklar gibi koşmuyordu. Yalnız başına, sınıftan çıkmış dalgın dalgın yürüyordu. Beni görünce çok şaşırdı. Tedirginlikle çevresine baktı. (s.80)</p>

11. Yerel Ağların Bozulması ya da Egzotikleştirilmesi ve Dilsel Özelliklerin Silinmesi

Son iki eğilim olan yerel ağların bozulması ve dilsel özelliklerin silinmesi eğilimleri birbiriyle çok yakın özellikler içermeleri ve birçok örneğin her iki kategoride de açıklanabilmesi sebebiyle bu makale ve bu materyal özelinde birlikte ele alınarak açıklanmaya çalışılacaktır.

Aşağıdaki örnekte Maya'nın babaannesinin ismi olan Semahat ve Türk toplumunda kız ve kadınlara hitap etmek için kullanılan Hanım kelimesinin çevrilmemesiyle hem “nicel yoksullaştırma” hem de “yerel dil ağının bozulması” eğilimleri oluşmuştur.

Örnek 21

Serenade for Nadia	Serenad

“What if I were to ask you about your family history? Your grandmother , for instance.” (s.57)	Bize biraz aile geçmişinizden bahsedin. Mesela babaannenizden. Neydi adı? Semahat Hanım mıydı?” (s.77)
---	---

Maya'nın bindiği taksidedeki taksi şoförünün soğuk havayla ilgili yorumu çevrilmemiştir. İstanbul'da yaşayanlar için taksiler ve taksici diyalogları önemli bir alt metin bilgisidir. Bu bölümde “altta yatan anlam ağı” bu bağlamda zarar görmüştür. Ayrıca şoför Maya'dan farklı bir sosyal sınıftan gelmektedir bu da buradaki kelimeleri telaffuz biçiminden gözlemlenebilmektedir. Dolayısıyla bu cümle çevrilmediği için dile ait bu özellikler erek metne geçememiş ve “dilsel özelliklerin silinmesi” eğilimi görülmüştür. Dahası “duygulanmak, etkilenmek, dokunmak” anlamında kullanılan “içine işlemek” deyimini de çevrilmeyerek “deyimlerin bozulması” meydana gelmiştir.

Örnek 22

Serenad
“Allah barınaksızlara, sokak çocuklarına, hayvancıklara acısın!” dedi.
Bu söz içime işledi. Az daha ağlayacaktım. (s.80)

5. Bulguların Değerlendirilmesi

Çalışmaya başlamadan önce çevirmenin çevirisine dair metin üzerinde yaptığı değişikliklerden ya da çeviri stratejilerinden bahsettiği bir yazısının olup olmadığı, önsöz/sonsöz yazıp yazmadığı ya da dipnot kullanıp kullanmadığı araştırılmıştır. Çünkü Berman, çevirmenin çeviri metinde yaptığı değişiklikler ve özgün metinden sapmalar konusunda çeviri okurunu bilgilendirmesi gerektiğini ifade eder; çevirmen müdahalelerinden okurunu haberdar ettiği sürece serbest çeviri kararları alabilir ve “saygılı” bir duruş sergilemiş olur. Dolayısıyla incelemeye başlamadan önce çevirmenin çevirisine dair bir söylemi olup olmadığı araştırılmalıdır. Öncelikle çevirmen *Serenade for Nadia* çevirisinde önsöz, sonsöz, dipnot ve çevirmen notu kullanmamıştır. Yapılan araştırmalar sonucunda bu eser bağlamında çeviri tercihlerinden bahsettiği bir röportajının ya da bir yazısının bulunmadığı saptanmıştır. Ayrıca çeviri eser hakkında yazılmış bir makale ya da tez de bulunmamaktadır. Ancak Amerika'da yayınlanan eserin kindle versiyonu ve ses CD'si de satışıdır ve okur yorumlarının en çok olduğu Amazon web sitesinin Mart 2024 tarihli verilerine göre eserin 237 adet global değerlendirmesi, 28 yorumu ve 5 üzerinden 4,5 ortalama değerlendirme puanı bulunmaktadır. Oldukça olumlu olan yorumlar eserin içerdiği tarihi gerçeklikler ve hikâyenin sürükleyiciliğine odaklanmıştır.¹⁰ Genel olarak bakıldığında çeviri eser yalın, kolay okunabilen bir üslup ile çevrilmiştir ve keyifli bir okuma deneyimi sunmaktadır. Toplamda 25 bölüm ve 403 sayfadan oluşan çeviri metnin Berman'ın biçim bozucu eğilimler analitiği aracılığıyla incelenmesi sonucunda eser genelinde toplam 2272 biçim bozucu eğilim saptanmıştır ve aşağıdaki tabloda bozucu eğilimlerin bölümlere dağılımı gösterilmiştir.

Bir cümle ya da bir paragrafın farklı düzenlenmesi sonunda birden fazla eğilim görülebilmektedir. Dolayısıyla biçim bozucu eğilimlerin sayısı tam olarak belirlenemese de genel eğilim saptanmaya

¹⁰ https://www.amazon.com/Serenade-Nadia-Novel-Z%C3%9CLF%C3%9C-LIVANELI/product-reviews/1635420164/ref=cm_cr_dp_d_show_all_btm?ie=UTF8&reviewerType=all_reviews

çalışılmış yaklaşık bir rakama ulaşılmıştır. Bölümlere göre biçim bozucu eğilimlerin dağılımları aşağıdaki tabloda verilmiştir. Biçim bozucu eğilimler řu listeye göre sıralanmıştır: 1. Rasyonelleştirme, 2. Açınsama, 3. Ekleme, 4. Yüceltme ya da Popülerleştirme, 5. Nitel Yoksullaştırma, 6. Nicel Yoksullaştırma, 7. Ritimlerin Bozulması, 8. Altta Yatan Anlam Ağlarının Bozulması, 9. Metnin Dizgesinin Bozulması, 10. Deyimlerin Bozulması, 11. Yerel Ağların Bozulması ya da Egzotikleştirilmesi ve Dilsel Özelliklerin Silinmesi

Bölüm	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	Top
1	30	8	12	8	17	38	6	9	16	15	20	179
2	25	3	18	5	14	45	1	2	17	7	8	145
3	10	1	6	0	4	25	1	0	8	4	2	61
4	21	5	6	2	15	24	4	17	10	4	7	115
5	30	1	8	5	4	26	1	4	18	11	12	120
6	38	9	6	6	20	21	4	5	14	8	19	150
7	30	3	4	2	6	20	2	1	17	12	6	103
8	22	3	4	1	10	24	0	11	9	6	9	99
9	5	0	1	0	1	11	0	1	4	1	1	25
10	19	2	1	1	7	15	2	3	9	5	6	70
11	15	1	9	1	6	16	0	2	15	1	1	67
12	13	0	1	1	6	14	0	4	16	1	3	59
13	32	2	2	2	13	37	1	1	17	8	5	120

14	21	0	1	1	1	20	2	0	13	6	1	66
M&N	66	1	1	2	17	46	0	0	30	10	1	174
15	40	0	1	2	14	26	1	3	26	2	15	130
16	15	0	1	3	3	14	1	1	10	7	4	59
17	10	0	1	1	3	11	0	2	5	7	6	46
18	18	1	1	0	8	25	0	1	15	6	5	80
19	13	1	0	0	6	25	1	1	10	3	1	61
20	16	0	2	1	6	25	3	6	11	4	8	82
21	12	0	0	0	4	17	0	0	9	8	1	51
22	12	2	3	1	4	18	0	0	7	3	3	53
23	14	1	0	1	6	20	1	1	9	2	2	57
Epilog	21	1	4	0	12	32	3	2	18	4	3	100
Top	548	45	93	46	207	595	34	77	333	145	149	2272

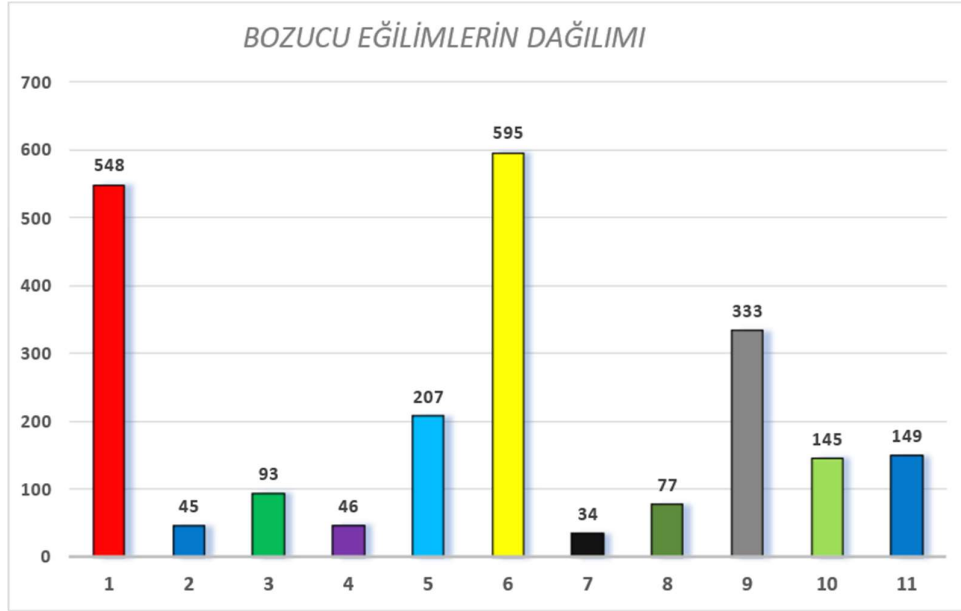
Tablo 1. Biçim Bozucu Eğilimlerin Bölümlere Göre Sayıları

Bölümlerin sayfa sayıları farklılık gösterdiği için bölümler arasında bir karşılaştırmaya gidilmemiş biçim bozucu eğilimlerin eser genelindeki dağılımına bakılmış ve aşağıdaki grafikte gösterilmiştir. En çok rastlanan eğilim 595 eğilim ile eksik çeviri/ çeviri yokluğu olarak özetleyebileceğimiz nicel yoksullaştırma eğilimidir. Bu eğilim bazen anlam yükü olan bir kelimenin, kelime/kelime öbeklerinin, bazen de bir cümle, bir paragraf hatta bir sayfanın çevrilmemesi olarak karşımıza çıkmıştır. En çok rastlanan biçim bozucu eğilim olan nicel yoksullaştırma çeviri metnin sayfa sayısındaki azlığı da açıklar niteliktedir. Birçok cümle, paragraf çevrilmeyerek çeviri metnin sayfa sayısındaki azlığı da açıklar niteliktedir. Birçok cümle, paragraf çevrilmeyerek çeviri metnin sayfa sayısındaki azlığı da açıklar niteliktedir. Bu durumda bazı bölümlerin yokluğunun çeviri okuru için kopukluk yaratacağı ve kafa karışıklığına sebep olacağı ifade edilebilir. Çıkarılan ve özetlenen bölümlere bakıldığında yazarın üslubunun ve sahnenin

vermek istediği duygunun erek kültürde tam olarak yansıtılabilmesine ket vuracağı söylenebilir. Örneğin ana karakterin iç konuşmalarının da özetlendiği ya da zaman zaman hiç çevrilmediği görölmüştür. Çeviri okurunun da karakteri iyi tanınması ve kendisiyle örtüřtärebilmesi, ortak noktalarını anlayabilmesi ve dolayısıyla baę kurabilmesi adına karakterin kendini temsil ettiği bu iç konuşmalar önem arz etmektedir. Bu diyalogların ve iç konuşmaların eksiltilmesi metnin tematik örgüsüne, içerdeği izleklere dolayısıyla eserin ve yazarın vermek istediği mesajın etkisini azaltabilir. Örneğin yapılan çıkarmalar sonucunda Maya ve oğlu Kerem arasındaki ilişki ve iletişim çeviri okuruna yeterince aksettirilememiştir. Maya eşinden boşanmış ve 14 yaşındaki oğlunu tek başına büyütme zorunda olan çalışan bir annedir. Tek başına çocuk büyütmenin zorluğu eserin önemli temalarından biridir. Ayrıca Maya ile kendini özdeşleştirebilecek birçok kadın okur için karakterle kurulabilecek baę da bu bağlamda azalmış olabilir.

İkinci en çok rastlanan eğilim Berman'ın da öngörüsünü destekler şekilde rasyonelleştirme eğilimidir. Özgün metnin sözdizimsel yapıları ve noktalama işaretlerinin farklı bir biçimde düzenlenerek çeviri metne aktarılması olarak özetleyebileceğimiz bu eğilim eserin her bölümünde saptanmıştır ve toplam 548 örneği görölmüştür. Dolayısıyla yapılan birçok değişikliği kapsadığından en çok rastlanılan bozucu eğilimlerden birisi olması şaşırtıcı değildir. Berman rasyonelleştirmenin özgün metinde biçimsel olan / olmayan, düzenli ve düzensiz, soyut ve somut arasındaki ilişkilere zarar verdiğini belirterek bu dönüşüm sonucunda etnikmerkezci çeviri türünün ortaya çıktığını vurgulamaktadır. Çünkü metin görünüşte anlam ve biçim değişimine uğramadan gösterge ve statü değişikliğine maruz kalmaktadır. Rasyonelleştirme birbirinden farklı yapılarda diller arasında gerçekteştiğinden bir dereceye kadar kaçınılmazdır ancak çevirmen bu eğiliminin farkında olup en aza indirmelidir. Örneğin bir soru cümlesinin düz cümle olarak çevrilmesi karakterin vermek istediği etkiye zarar vermektedir.

En çok rastlanan üçüncü bozucu eğilim ise metnin dizgesinin bozulması eğilimidir. Uzun paragrafların çıkarıldığı ya da eklendiği örneklenmiştir. Metne yapılan çıkarma ekleme, özetleyerek çevirme gibi birçok müdahale doğal olarak metnin dizgesinin de bozulmasına sebep olmaktadır. Bu sebeple bu eğilime birçok eğilimden daha sık rastlanmıştır. Bir diğer göze çarpan eğilim ise yerel ağların aktarılması esnasında oluşmuştur. Kültürel göndermesi olan ve alt metin oluşturan öğelerin de eksik yansıtıldığı örneklenmiştir. Bu göstergeler ancak birlikte kullanıldıklarında bir alt metin oluşturabilirler. Eksiltile çevrilmesi alt metne zarar verir. Örneğin Hanım, Bey gibi hitap şekillerinin yansıtılmaması yerel ağların bozulmasına sebep olurken, Maya'nın taksici ile olan diyaloğunun çevrilmemesi farklı statüdeki insanların farklı konuşma tarzı benimsedikleri bilgisi paylaşlamadığı için dilsel özelliklerin silinmesine sebep olmuştur. Ayrıca banyo ritüeli gibi tematik ve tekrarlayan öğelerin de çevrilmemiş ya da eksik aktarılmış olduğu da gözlemlenen bulgular arasındadır. Bu durum özgün eser çözümlene sürecinde altta yatan anlam ağlarının kaçırılmış olabileceğini bize düşündürmüştür. En az rastlanan eğilim ise yedinci eğilim olan ritimlerin bozulmasıdır. Düz yazıda ritmik öğelere daha az rastlansa da metin genelinde 34 yerde ritmin bozulduğu görölmüştür.

Tablo 2. Biçim Bozucu Eğilimlerin Dağılımı

6. Sonuç

Bu çalışma kapsamında Zülfü Livaneli'nin *Serenad* isimli çok okunan romanının Brendan Freely tarafından gerçekleştirilen *Serenade for Nadia* isimli çevirisi Antoine Berman'ın çeviri eleştirisi yönteminin önemli bir aşamasını oluşturan biçim bozucu eğilimler analitiği uyarınca incelenmiştir ve eser genelinde bütün biçim bozucu eğilimleri örneklendiren bulgulara ulaşılmıştır.

Her çevirmen farkında olsun ya da olmasın zaman zaman biçim bozucu eğilimlerin etkisinde kalabilmektedir. Bir çevirmenin biçim bozucu eğilimlerden etkilenmiş olmasının birçok sebebi olabilir. Çevirmenler kendi bilgi birikimleri, çeviri düşünceleri, sosyal, kültürel birikimleriyle oluşan dünya algıları gereği birçok eğilimin etkisi altına farkına varmadan girebilirler. Bazen de zaman kısıtı, editöryal baskılar ve süreçler, yayınevinin ve okurların beklentileri, çeviri yapılan erek kültürün çeviri normları sonucunda özetleme, çıkarma, yüceltme gibi stratejileri uygulamak zorunda kalabilir ve biçim bozucu eğilimlere örnek oluşturabilirler. İnceleme için seçilen metin özelinde en çok rastlanan eğilimin nicel yoksullaştırma ve rasyonelleştirme eğilimi olması dolayısıyla çevirmenin birçok yerde çıkarma ve özetleme eğilimini göstermiş olması metni kısaltma ihtiyacı hissetmiş olabileceği izlenimini oluşturmuştur. Bu müdahalelerin eserde yer alan karakterlerin gelişiminin ve romanın izleklerinin çeviri okur tarafından tam olarak kavranamaması sonucunu doğurabileceği görülebilir. Eksik çevirilerin yanı sıra zaman zaman metne eklemeler yapıldığı örneklendirilmiştir. Rasyonelleştirme ve özetleme yapılırken geçişleri sağlayabilmek, boşlukları doldurmak ve anlamı koruyabilmek için eklemelere başvurulmuş olabilir. Berman eklemelerin bu eğilimin doğal sonucu olarak da oluşabildiğini vurgulamaktadır. Ancak bazı eklemelerin oldukça uzun olduğu ve metnin akışını kestiği gözlemlenmiştir. Bu çeviri tercihleri çevirinin zaman kısıtı içinde yapıldığı izlenimini vermiş, yayınevinin zaman baskısı oluşturmuş olabileceğini bize düşündürmüştür.

Çeviri tavrını ve duruşunu iyi analiz edebilmiş bir çevirmen tutarlı ve planlı bir proje çizerek biçim bozucu eğilimlerin etkisini önceden sezebilir ve yaratıcı çözümler üretebilir. Bu kapsamda çeviri eser

genelinde saptanan biçim bozucu eğilimlerin yoğunluğu çevirmenin çevirisini belirli bir çeviri projesi doğrultusunda çevirmediği izlenimine kapılmamıza neden olmuştur. Bu kapsamda çevirmen yaptığı değişiklikleri önsöz/sonsöz gibi yan metinlerde ya da herhangi bir röportaj ve makalede belirtmemiştir. Oysaki çevirmenin yan metinler ya da verdiği röportajlar aracılığıyla çeviri tercihlerinden bahsetmesi hem okuruna daha saygılı bir çevirmen profili çizmesine hem de kendi çevirmen görünürlüğüne katkı sağlayacaktır. Berman'ın önerdiği derinlikte, detaylı bir özgün eser incelemesi, çevirmenin zaman zaman metnin altta yatan anlam ağlarını fark etmesini sağlayabilirdi. Böylece daha tutarlı çeviri tercihleri sergilenebilir ve anlam ve gösterge kayıpları daha az yaşanabilirdi.

Bu sonuçlar göz önüne alındığında ele aldığımız çeviri metin açısından çevirmenin, belirgin bir proje çerçevesinde, içinde bulunduğu durumu iyi analiz ederek, etkisi altına girebileceği biçim bozucu eğilimler için önceden önlemler geliştirecek bir çeviri duruşu sergileyememesinin nedenlerini varış kültüründeki çeviri ufkunda aramak yararlı olabilecektir. *Serenade for Nadia* çevrildiği kültürde kabul görmüş, okurlar ve eleştirmenler tarafından beğenilmiş, satış başarısı yakalamış ve çevirmenin ve özellikle yazarın tanınırlığına katkısı olmuş bir eserdir. Çevirmenin kullandığı dil, dilbilgisi ve anlatım biçimi bakımından başarılı olduğu söylenebilir. Varış kültürünün çeviri anlayışının etkisi altında olup olmadığını bilmek bir çevirmene eğilimlerinin farkına varma, bunları kontrol altında tutma, özgün metne, yazarına ve çeviri okuruna daha saygılı bir tavır takınma şansı verebilir kanısındayız.

Kaynakça

- Bassnett, S. (1997). "Gözle Görülebilir Çevirmen" (Çev. Y. Salman). *Kuram*, 15, İstanbul.
- Berman, A. (1985). La traduction comme l'épreuve de l'étranger. in *Texte*. No. 4 (Traduction / Textualité: Texte / Translatability). Toronto. Trintexte. p.67-81.
- Berman, A. (1999). *La traduction et la lettre ou l'auberge du lointain*. Paris: Seuil
- Berman, A. (2000). "Translation and the Trials of the Foreign", in: Lawrence Venuti (ed.), *The Translation Studies Reader*. London: Routledge. 284-297.
- Berman, A. (2009). *Toward a translation criticism: John Donne*. (Trans. Francoise Massardier-Kenney), Kent, OH: Kent State University Press.
- Berman, A. (2012a). Translation and the Trials of the Foreign. In L. Venuti (Ed.), *The Translation Studies Reader* (L. Venuti, Trans., pp. 284-297). London and New York: Routledge.
- Berman, A. (2012b). Çeviri ve Çeviri Üstüne Söylemler. (haz. Mehmet Rifat). *Çeviri Seçkisi II* içerisinde (çev. M. Rifat. s.13-23). Sel: İstanbul.
- Dacier, A. (1711). « Préface » à *L'Iliade d'Homère*". 1. cilt. 3 cilt. s. 1. Paris: Rigaud.
- Du Bellay, J. (1549). *La défense et l'illustration de la langue française*. Paris: Arnoul l'Angelier.
- Hermans, T. (1996). 'The Translator's Voice in Translated Narrative.' *Target* 8(1), 23-48.---(1997). 'Çeviri Anlatıda Çevirmenin Sesi.' (Çev. A. Bulut). *Kuram*. 15, 63-68.
- Holmes, J.S.: "The Name and Nature of Translation Studies", *Translated!: Papers on Literary Translation and Translation Studies* (1972), Amsterdam/Rodopi, 1988, ss. 66-88. ('Çeviribilimin Adı ve Doğası', Çev. Mehmet Rifat, Çeviri Seçkisi II, 2012, Sel/ İstanbul, ss107-119)
- Koskinen, K. (2000). *Beyond Ambivalence: Postmodernity and the Ethics of Translation*, Tampere: Tampere University Press.
- Livaneli, Z. (2017). *Serenad*. İstanbul: Doğan Egmont Yayıncılık.
- Livaneli, Z. (2020). *Serenade for Nadia* (Trans. Brendan Freely). Penguin Random House: New York.
- O'Sullivan, E. (2003). 'Narratology meets Translation Studies, or, The Voice of the Translator in Children's Literature.' *Meta: Translators' Journal*, 48 (1-2), 197-207. doi: 10.7202/006967ar

- Özcan, L. A. (2003). Ekinsele Öğelerin Aktarımında Etnikmerkezçilik Sorunu Antoine Berman ve Genel Çeviri Kuramı. *Çeviribilim ve Uygulamaları*, 1 (1), 156-181.
- Özcan, L. (2022). Kaynak odaklılığı yeniden okumak Antoine Berman ve çeviri anlayışı. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (28), 659-674. DOI: 10.29000/rumelide.1133925.
- Rollman, R. (2020). 'Serenade For Nadia' Is A Beautifully Wrought Tale Of Political Crimes Past And Present Retrieved From <https://www.Popmatters.Com/İvaneli-Serenade-For-Nadia-2645356885.Html>Örer,
- Venuti, L. (1995). *The Translator's Invisibility. A History of Translation*, Londra ve New York, Routledge.